

ПІСЛЯСЛОВО

УКРАЇНА У СВІТОВОМУ РЕЛІГІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Ось вже 17 років як Україна перебуває у світовому релігійному просторі, але майже не усвідомлює своєї присутності там, як і світове співтовариство не дуже помічає, що цей простір збагатився ще однією країною і духовною традицією.

Завдяки Україні світовий релігійний простір територіально збільшився на 603,7 тис. км², що складає 5,7 % європейської і 0,44 % світової площі землі [Украина // Википедия.- <http://ru.wikipedia.org>]. Цей географічний ареал заселений майже 50 мільйонами, з яких понад 30 мільйонів віруючих. Україна, складаючи за кількістю мешканців 0,7% (46 млн. від 6,6 млрд.) [Население // Википедия.- <http://uk.wikipedia.org>], має відповідно 0,5% віруючих від загального населення планети.

Такий територіальний і людський кількісний приріст не надто помітний для світу. Але ця територія і людський ресурс здавна присутні в історії людства. Духовна вага українського релігійного досвіду потребує вербалізації як для самих українців, так і для інших народів, які населяють певний локальний і глобальний релігійний простір.

Останній, будучи різновидом соціального простору, що пов'язаний із людською діяльністю та суспільними відносинами, на відміну від географічного, політичного, військового, економічного, правового, технологічного, екологічного, етичного, культурного, освітянського, інформаційного, є чи не найбільш невизначеним, постійно змінним, переважно уявним, символічним. Тому важко чітко визначити його кордони, цифрово виразити об'єм релігійного простору, поррахувати до одиниці його складові тощо. Охоплюючи речі скоріше ідеального порядку, направлені на священне, сакральне, надприродне, які відтворюються у вірі, почуттях, обрядах, ритуалах, разом з тим релігійний простір - це певним чином історично структурована система.

Основними суб'єктами релігійного простору є релігійні організації та віруючі, які своєю активністю, більшою чи меншою, опредмечують цей простір, наповнюють його певними смислами.

Сучасний релігійний простір – результат довготривалого процесу його формування, який ніколи не завершиться в силу динамічності людського життя. Але крім об'єктивних данностей, є

суб'єктивні чинники, які впливають на зміни, розширюючи чи звужуючи території розповсюдження тих чи інших релігій.

Серед 4,5 мільярда віруючих світу (на початок 90-х років віруючих нараховувалося 4 345 541 тис. [пораховано за табл. “Чисельність віруючих сучасних релігій” // Павлов С., Мезенцева К., Любіцева О. Географія релігій. – К., 1998. – С.428] 2,1 мільярда складають християни, тобто ті, хто сповідує в будь-якій формі християнство. Загальна кількість членів християнської Церкви нараховує 1,898 мільярда, з яких 1,3 мільярда регулярно відвідують храми [Християнський мир. – 2000. – № 9]. В цю глобальну статистику входять віруючі християни й України, складаючи приблизно 1,5% від світової християнської спільноти. Україна поза всякими сумнівами є країною християнської духовної традиції, оскільки понад 90% всіх зареєстрованих релігійних громад є християнськими.

З нарахованих у світі 1,5 мільярда мусульман [Див.: Major Religions of the World Ranked by Number of Adherents // www.Adherents.com/Religions_By_Adherents.html] (остання модифікація 12.04.2008) в Україні проживає (на думку самих мусульман) біля 1 мільйона, що складає 0,07% всієї світової мусульманської умми. На сьогодні у світі кожний п'ятий – мусульманин, а в Україні – тільки кожний 46-ий. Щорічні темпи зростання мусульман в останні десятиліття склали в середньому 35-40 %, що пов'язано насамперед із економічним та демографічним бумом, який переживає ісламський світ, але який поки що не стосується України.

Мізерними є громади українських прихильників індуїзму серед більше як мільярда індуїстів, які компактно проживають на Індостанському півострові. Будучи за своєю кількістю третіми у світі (16 % від кількості всіх віруючих) [Див.: Там само], індуїсти в Україні кількісно майже не фіксується, оскільки соціологічні опитування їх не виявляють. В силу того, що поширення індуїзму експерти пов'язують із етнічним середовищем, яке майже не вийде за межі національних кордонів Індії, очікувати кількісне і якісне зростання українських індусів немає підстав. Хіба що стрімко збільшиться громада мігрантів із Індії, але ці хвилі майже не затримуються в Україні, оскільки вона є транзитною країною. І серед інших індійських релігій – джайнізму та сикхізму українських прихильників буде надто мало, хоча популярність сикхів у світі постійно зростає. Сикхи збільшуються помітними темпами (десь 50 % за десятиліття) [Религии мира. - М., 1996. – С.386] і з 2000 по 2008 рік їх кількість зросла з 18 до 23 мільйонів.

Незважаючи на кризу, в якій перебуває нині буддизм, він

нараховує сьогодні 376 млн. своїх послідовників. Прогнози щодо кількісного зменшення послідовників буддизму до 2006 року на 6 % не справилися: в країнах свого традиційного поширення буддизм продовжує займати сильні позиції. Це – країни Південно-Східної Азії, Тибет. 60 % буддистів належить до махаяністичної традиції, а 40 % – до тхеравадичної (хінаяни) та інших шкіл в буддизмі (Major Religions of the World Ranked by Number of Adherents). До того ж, географічно буддизм вийшов за традиційні як для нього території. На відміну від західноєвропейських країн, де він став певною альтернативою агностицизму і християнству, в Україні буддизм не став надто популярним, тобто таким, який би дозволив кількісно виявити його послідовників чи симпатиків.

Щодо кількісної характеристики іудейської общини України, то якщо вважати, що всі євреї є іудеями (що далеко не так), а в Україні проживає 103591 (за даними перепису 2001) із 13,62 мільйонів загальної чисельності євреїв у світі [Євреї // Вікіпедія.- <http://uk.wikipedia.org>], то українські іудеї складають 0,76%.

В Україні поодинокими є представники 394-мільйонної китайської традиційної релігії, 23 мільйонів сикхів, 4 мільйонів сінтоїстів, каодаїстів чи джайністів. Серед мільйонної світової громади неоязичників в Україні проживає не більше 1% [Див.: Major Religions of the World Ranked by Number of Adherents]. Важко визначитися, який відсоток семимільйонної спільноти сповідників Всесвітньої віри багаї проживає в Україні, але вони теж не фіксуються.

Енциклопедія Британіка на 2005 рік подає такі конфесійні відсотки послідовників релігій від загальної кількості населення планети: християн – 33,06%, мусульман – 20,28%, індуїстів – 13,33%, послідовників китайських релігій – 6,27%, буддистів – 5,87%. Невіруючі і атеїсти мають відповідно 14,27% і 3,97% від всіх жителів нашої планети [<http://en.wikipedia.org/wiki/Religions>]. Теоретично можна поррахувати, яка доля українців в такому сегментованому релігійному просторі, але локальний простір дещо відрізнятиметься від глобального.

Серед трьох основних гілок християнства, які територіально визначені країнами певних регіонів, Україна належить до Східної Європи, де завжди пануючим було православ'я. Ситуація з геополітичним розподілом християнства, яке за своїми конфесійними визначеностями багатомірне (так, у 1980 році у світі існувало 1.720.000 християнських церков, які належали до 20.800 різних течій [Религии мира. – С. 384], майже не змінилася. Хіба що на фоні

зменшення питомої ваги православних віруючих постійно зростають протестанти, зокрема п'ятидесятники і харизмати. Якщо в 1980 році послідовники цих течій склали 11 % від усього християнського населення, то на кінець століття їх вже було біля 25 %. На сьогодні їх нараховується більше 500 мільйонів і ще десь понад 700 мільйонів – це їхні потенційні симпатички [Християнський мир. – 2000. – № 9]. Так само і в Україні: християни зростають за рахунок протестантизації колись затеїзованого населення.

Послідовників багатьох релігій в Україні не існує. Відсутні відомості про зороастрійців, джайнів, африканських язичників тощо.

Важко визначити географічні межі нових релігій, оскільки вони виникають або в рамках уже традиційно існуючих як їх модернізований варіант, або на стику декількох релігійних традицій, а тому є трансконтинентальним явищем. Але поширення НРТ набирає обертів. Якщо за 1980-1993 рр. їх світовий приріст склав 33 %, а на наступні 13 років передбачається зміна бік їх збільшення аж на 67 % [Религии мира. – С. 386], то в Україні неорелігійних громад нараховується не більше 6% від загальної кількості релігійних організацій, а сповідників – менше 1% всього населення.

Порівнюючи Україну із Польщею чи Росією, можемо сказати, що українці не менш релігійні, аніж їхні найближчі сусіди. Так, в Росії вважають себе віруючими 82% (пораховано за результатами всеросійського опитування Всеросійського центру вивчення громадської думки в листопаді 2006 р.) [<http://www.newsru.com/religy/07jun2007/opros.html>], з них до православних себе відносять 63%, до мусульман – 6%, інші – 1%, ще 12% вірять в Бога, але не сповідують жодної релігії. В Польщі на 2003 рік понад 90% населення вважало себе віруючими, переважна більшість - католиками. В травні 2006 року релігійними людьми себе назвали 69% респондентів [Там само].

В Україні віруючими себе визнають біля 70 % українських громадян, тобто десь 33 мільйона. При цьому регулярно відвідують храми тільки 5 мільйонів. За даними Центра О.Разумкова, свою конфесійну належність українці визначили так: до УПЦ (КП) себе віднесло 19 % опитаних, до УПЦ (МП) — 9 %, УГКЦ — 6 %, УАПЦ — 1,7 %, православних (без певної юрисдикції) — 16 %, РПЦ — 2 %, протестантські церкви — 3 %. Незначна кількість віруючих ідентифікувала себе мусульманами, іудеями і послідовниками інших релігій [Національна безпека і оборона. – 2004. - № 3 (51)].

Своєю релігійною мережею Україна дорівнює будь-якій розвинутій європейській державі, а деякі з них навіть переважає. За

даними Державного комітету України у справах національностей і релігій, на 2008 рік в Україні нараховується понад 34 тисячі релігійних організацій. За даними Мінюсту Російської Федерації (на 1.01.2004) в Росії зареєстровано 19 391 громад, серед яких РПЦ належало 10767, старовірам 267, католикам 235, вірменській церкві 57, протестантам 4232, іудеям 256, мусульманам 3397, буддистам 180 [Филатов С., Лункин Р. Статистика российской религиозности: магия цифр и неоднозначная реальность.- <http://www.starlightsite.co.uk/keston/russia/articles/june2005/09Statistics.html>]. На той же період в Україні діяло 27579 зареєстрованих і 1047 незареєстрованих організацій [<http://www.risu.org.ua/ukr/resourses/statistics/ukr2004/>].

Світова статистика релігій вже декілька років достатньо достовірно фіксує кількість віруючих в Україні [Див.: http://www.adherents.com/adhloc/Wh_333.html#756 або http://www.adherents.com/adhloc/Wh_334.html], зрозуміло, з тими похибками, які дають будь-які статистичні дані. Але неточність міжнародних джерел спричинена в більшій мірі недосконалістю вітчизняної статистичної науки про релігію. Наведені статистичні дані в цілому дають уяву про місце України на релігійній карті світу. Згідно з ними Україна постає як країна із структурованим релігійним простором, який все більше стабілізується. Важко очікувати якихось несподіваних змін релігійної парадигми, яку історично обрав український народ. Хоча від релігійних преференцій України в ситуації реальної свободи совісті може відбутися прискорення або уповільнення вибору релігій не тільки українцями, але й іншими народами, для яких Україна є транзитною чи покордонною країною. Все це не може не вплинути на європейський чи світовий релігійний мегапростір.

Наразі сама релігійна Україна слабо уявляє, чим є релігійний світ, в якому вона перебуває. Віруючі-християни із здивуванням дізнаються про кількість послідовників нехристиянських течій. Це свідчить про те, що віруючі України поки що не бачать себе у світовому релігійному просторі, не усвідомили себе кількісно, а саме головне – якісно в релігійному середовищі світу. Виявилось, що і Україна, і світовий простір погано поінформовані про новий сегмент духовного життя світу, який з'явився зовсім недавно. Після розпаду СРСР та появи незалежних держав пройшло майже 20 років, а історики релігій чи релігієзнавці світу і досі шукають Україну на карті світу, орієнтуючись на російсько-польську межовість останньої. Показовим в плані необізнаності Європи щодо релігійної України є проект з написання "Історії релігій Європи", до виконання якого Україна не запрошена, що означає, що наша історія релігій не буде

писатися взагалі, або якщо буде писатися, то не українськими дослідниками, а тим більше - не українськими вірянами. Можна уявити, якою постане духовне минуле нашого народу, якщо його інтерпретуватиме росіянин, поляк чи француз.

Будучи об'єктивно включеними у світовий релігійний простір, українські віряни, релігійні організації мали б включатися туди і суб'єктивно. Без сумніву, можна не брати до уваги інший світ, жити замкнено, інтересами тільки своєї громади, але життя все одно винесене на міжрелігійне спілкування чи в рамках свого населеного пункту, чи області, чи країни. А враховуючи глобалізаційні процеси, міграцію населення, можна передбачити, що потреба в внутрірелігійному спілкуванні в рамках однієї церкви, деномінації, яка давно вже сама стала міжнародною за територією поширення, не залишає ніяких шансів на хуторянське існування тільки в межах своєї громади. І на персональному (особа) і на спільнотному (громада, Церква) рівні релігія вільно чи невільно, прямо чи опосередковано включена до міжкультурної, міжнародної, міждержавної комунікації, а тому постійно веде бесіду із навколишнім світом, світом інших духовних традицій і віросповідних уподобань. Цей діалог пов'язаний із вирішенням безлічі проблем, які виходять за рамки внутріцерковних і міжконфесійних інтересів, а тим більше – за рамки однієї країни. Тому при всій зосередженості на внутріцерковних проблемах церквам приходиться відмовлятися від політики ізоляціонізму і шукати ту модель взаємин з «інославними», яка б найбільш відповідала власному віровченню і викликам часу.

Треба визнати, що українські церкви в силу історичних обставин або взагалі не були присутні у всесвітній релігійній спільноті, або перебували там не як самостійна духовно-організаційна сила. Враховуючи новітні тенденції активного повернення релігії в публічну сферу у світі і оздоровлення духовного життя в незалежній Україні, можна було б передбачати збільшення уваги церков до міжнародної сторони своєї діяльності. Остання має декілька напрямів: опікування вірними своєї Церкви, що проживають за кордоном, налагодження і підтримка зв'язків із братніми церквами інших країн, входження до міжцерковних або міжконфесійних об'єднань, членство або представництво в міждержавних інституціях різного профілю. В рамках цих напрямків церкви роблять різні кроки: здійснюються поїздки ієрархів українських церков до закордонних своїх єпархій, осередків, окремих громад; організовуються паломництва материкових і діаспорних українців до духовно-релігійних святинь України та за її межами; впроваджується навчання в духовних

закордонних закладах, участь у міжнародних форумах, симпозіумах, екуменічних зустрічах і богословських диспутах тощо.

Мета такої діяльності у кожної церкви своя, але спільним для всіх постає бажання заявити про своє існування шляхом ідентифікації з вже існуючими релігійними напрямками або проголошення своєї унікальності, визначити місце власної громади, церкви, деномінації серед інших, обмінятися духовним та історичним досвідом, презентуючи ті духовні та інтелектуальні сили, які є в церкві, інтегруватися до світового релігійного і культурного простору, підняти імідж церкви і держави, поділитися інформацією щодо церковних проєктів, щодо взаємин із державою, суспільством, шляхами подолання духовної і моральної кризи, можливо, навіть якийсь фінансовий інтерес, налагодження стосунків із аналогічними структурами за кордоном, створення там своїх структур тощо. Міжнародна діяльність релігійних організацій надзвичайно багатовекторна і різнопланова. Але вона, як правило, в звітах самих церков і державних органів влади обмежується кількістю іноземців, які відвідали Україну з релігійною метою (проведення масових євангелізаційних заходів, організації оздоровлення дітей під час літніх канікул та здійснення благодійних гуманітарних програм) та кількістю українців, які виїжджали за кордон для проведення релігійної діяльності.

Не втручаючись у політику Церкви в міжнародній сфері її діяльності, яка обумовлена багатьма об'єктивними і суб'єктивними причинами, треба визнати, що ця політика переважно є стихійною, ситуативною, не системною, спорадичною, наслідком чого є те, що традиційні українські церкви надто слабо представлені у світовому релігійному просторі, майже не беруть участь в міжнародному міжрелігійному діалозі, в діяльності міжнародних організацій, їх вплив на світове співтовариство мізерні, якщо не сказати, що взагалі відсутні.

Україна не використовує потенціал українських релігійних організацій в міжнародних відносинах. Замість підтримки ініціативи церков українська держава нібито самоусувається від свого обов'язку допомоги здоровій ініціативі церков. Рідко коли українська держава допомагає церквам на міжнародній арені, і вони вимушені самі, через свої канонічні чи просто дружні відносини самостійно вирішувати проблеми міждержавних взаємин, зокрема духовної опіки українських мігрантів у інших країнах.

Незважаючи на офіційні заяви про визнання особливої ролі Церкви в житті українського народу, на публічну демонстрацію

керівниками держави своєї прихильності до релігії, в Україні досі не усвідомлені авторитет і сила релігії, значення Церкви в житті суспільства по-справжньому. І світська Європа, і пост-атеїстична Україна, кожна у свій спосіб, через свої історичні причини, все ще або вже безвірні, а отже і не помічають релігію ні в її локальному, ні глобальному просторі.

Яким чином Україна могла би подолати свою неприсутність в Європі чи світі? Як можна зацікавити світ в релігійній Україні?

Зусиллями окремих церков і релігійних лідерів, завдяки ентузіазмові віруючих поборників міжрелігійного діалогу робляться певні кроки в цьому напрямку. Створюються міжрелігійні, міжконфесійні ради, товариства, асоціації, рухи. Глобалізаційні процеси призвели до виникнення цілої міжнародної міжрелігійної сітки таких організацій. Найбільш впливовими є Рада Парламенту світових релігій (CPWR – Council for the Parliament of the World's Religions, USA), Міжнародна Асоціація за релігійну свободу (IARF - International Association for Religious Freedom, UK), Міжнародний міжрелігійний центр (ІІС – International Interfaith Center, UK), Тисячолітній Світовий Самміт миру релігійних і духовних лідерів (MPS – The Millenium World Peace Summit of Religious and Spiritual Leaders, USA), Ініціатива об'єднаних релігій (URI – United Religions Initiative), Світова конференція релігії і миру (World Conference on Religion and Peace), Світовий конгрес релігій (WCF – World Congress of Faith), Розвиток діалогу релігій світу (WFDD – World Faith Development Dialogue), Світова спілка міжрелігійних рад (WFIRC – World Fellowship of Inter-religious Councils) та інші. Це – ті, з якими я особисто мала якісь контакти, брала участь в ними організованих заходах. Але зрозуміло, що таких міжнародних міжрелігійних організацій значно більше. У списку, далеко не повному, який вдалося знайти на сайті відомої електронної енциклопедії “Wikipedia”, згадується біля 50 таких організацій, які сприяють міжрелігійному діалогу і співпраці між релігіями світу. Всі вони мають свої веб-сайти, а отже є в доступі будь-якій людині, в т.ч. і віруючій. Серед наведених в списку міжрелігійних організацій, які, певно, найбільш відомі українцям, значиться Всесвітня Рада церков (заснована 1948 р., генеральний секретар Семюель Кобіа) і Папська рада з міжрелігійного діалогу (заснована в 1964 р. як секретаріат для нехристиян, в 1988 р. перейменована і виступає як департамент Римської курії, яку з 2007 р. очолює президент кардинал Джон-Луїс Тауран).

Чи є Україна, її церкви, релігійні спільноти членами якихось із

згаданих міжнародних міжрелігійних організацій? Чи бере Україна релігійна участь у міжнародних заходах, які організуються як цими структурами, так й іншими ініціаторами міжрелігійних зустрічей, чи залучена Україна до якихось всесвітньо значимих проектів в гуманітарній і соціальній сферах, які проводяться іншими церквами, релігіями?

Особливо активна в розширенні свого простору, зокрема в налагодженні міжрелігійного спілкування Римо-католицька церква. Щорічні зустрічі з Ассізі (Італія), зініційовані Папою Іваном Павлом II, збирали представників найпоширеніших релігій світу. Проблема міжрелігійного діалогу стала однією із актуальних II Ватиканського Собору. Апостольська столиця постійно звертається до цих питань в різних посланнях, заявах, документах. От і зараз Папська Рада з міжрелігійного діалогу готує новий документ, присвячений деяким аспектам і проблемам відносин різних релігій. Звертаючись до учасників останньої Пленарної асамблеї Папської Ради (травень 2008), папа Бенедикт XVI очікує, що новий документ особливо згодиться РКЦ в тих країнах, де сусідствують багато релігій і багато культур. На думку папи, учасники міжрелігійного діалогу мають бути добре обізнані у своїй вірі, але добре знати і про віру інших. Голова Папської Ради вважає, що необхідно готувати віруючих «ділитися своїми духовними переконаннями, а також брати до відома переконання інших» [http://www.religare.ru/2_55492.html].

До ініціатив католиків приєднуються і міжнародні організації. Так, в діяльності Ради Європи останніми роками тема міжрелігійного спілкування присутня постійно [http://assembly.coe.int/ASP/Search/PACEWebItemSearch_E.asp?menu1=%2FASP%2FSearch%2FPACEWebItemSearch%5FE%2Easp%3Fsearch%3Dintercultural+dialogue&selCriteria=&search=intercultural+dialogue&Submit=Search&offset=0], в т.ч. і на її Парламентських асамблеях (зокрема, влітку та восени 2007 р. вона стала центральною). Голова ПАРЄ Рене ван дер Лінден вважає, що ця проблема є не менш важлива і актуальна для європейців, ніж проблеми демократії, верховенства закону і прав людини. Вперше у 2007 році на Парламентській асамблеї виступив Патріарх РПЦ Алексій II. Запропонувавши тему «Розвиток міжконфесійного і міжкультурного діалогу в сучасній Європі» і маючи унікальний досвід тисячолітнього співіснування різних національностей, культур і релігій, Росія устами свого патріарха поділилася із всіма європейцями своїм баченням актуальних проблем. Патріарх захистив традиційні моральні цінності, що стало викликом на фоні того

постхристиянського секулярного лібералізму, який зараз став фактично релігією Європи.

Нині будь-яка держава, яка хотіла б утвердитися у світі, стати вагомою одиницею у міжнародному спілкуванні, прагне організувати міжнародний симпозіум чи конференцію, де б міжрелігійні відносини стали чи не головною темою дискусій. Тут надзвичайно ініціативні Індія, Японія, Великобританія, Іспанія. Нарешті і пострадянські держави заявили про своє бажання стати центром уваги з боку світових релігійних лідерів. Так, Казахстан чи не першим в 2003 році провів світовий з'їзд світових і традиційно-національних релігій. В роботі форуму взяли участь 18 офіційних делегацій, які представляли всі світові релігії і провідні конфесії. Наразі української релігійної делегації там не було. Проголошуючи головним завданням з'їзду встановлення діалогу між конфесіями і обговорення проблем подолання кризи цивілізацій, об'єднання зусиль світових релігій з метою мирного вирішення, казахський форум прийняв міжрелігійну Декларацію [http://www.akorda.kz/www/www_akorda_kz.nsf] і заявив про необхідність проводити форум на постійній основі, що закладе основи міжнародної організації, яка своєю діяльністю спрямує на міжрелігійний діалог. Відтак йшлося про створення нової структури в системі відносин між релігіями, в якій основну роль відіграватиме Казахстан. Завдяки ініціативі голови держави світ почув про таку державу, як Казахстан, яка опікується проблемами міжрелігійного діалогу. Зібравши релігійних вперше в 2003 р., політичний лідер Казахстану повторив свій експеримент і в 2006 році й провів Другий з'їзд лідерів світових і традиційних релігій, на якому знову Україна релігійна була відсутня. На цей з'їзд зібралось, за офіційними даними, 30 представників світових і традиційних релігій, а також 13 поважних гостей. Для висвітлення події акредитувалося біля 400 вітчизняних і зарубіжних журналістів з понад 50 країн світу. Кількісне збільшення учасників форуму (список яких так і не вдалось нам встановити), на думку його організаторів, відображає позитивну динаміку зростання авторитету форуму, учасники якого шукають відповіді на складні питання, породжені сучасним світом [<http://www.kazembassy.ru/issue/?issueId=827>]. В 2009 році Казахстан збере Третій з'їзд релігійних лідерів для продовження політики утвердження себе в міжрелігійному діалозі. Чи буде нарешті запрошена і представлена там Україна релігійна?

Після ініціатив Казахстану, Росія вирішила поновити свою першість в міжрелігійному діалозі, провівши в 2006 році представницький міжрелігійний форум – Всесвітній саміт релігійних

лідерів. В організації цього заходу першу роль грала РПЦ за безумовної підтримки Російської держави. І хоча він пройшов без участі папи Римського і Далай-лами, перших осіб найпоширеніших релігій світу, але загалом були дотримані всі формати, вимоги, якість такого форуму. Прийняте Послання від імені релігійних організацій 49 країн світу переконало все людство в бажанні миротворення на планеті людей різних релігійних спрямувань [<http://www.patriarchia.ru/db/text/123666.html>].

Будучи на сьогодні єдиними з числа пострадянських держав, які заопікувалися проблемами міжрелігійного діалогу, а отже і перерозподілу релігійного простору, ці дві держави у своєму змаганні за провід у ньому пішли різними шляхами: якщо Казахстан прагне створити альтернативні ООНівським структурам нові міждержавні і міжрелігійні утворення, то Москва активно почала нагадувати про свою першість у цій царині міжнародної політики, утверджуючись і претендуючи на головування у вже існуючих структурах. Питання: а де в цих процесах Україна? Україна, яка прагне до Європи, яка опиняється поза Європою, поза ініціативами європейських інститутів, які спільно з релігійними організаціями континенту визначають сфери, механізми і форми співробітництва.

Чому не скористатися досвідом Росії в тому, як вона активно підтримує свої релігійні об'єднання щодо їхньої присутності в міжнародному релігійному просторі. Російська Православна Церква після тривалого бойкоту Всесвітньої Ради Церков домоглася від останньої прийняття таких рішень, які уможливили її подальше перебування в цій Раді.

Перш за все Росія і РПЦ змінили свій негативізм щодо Всесвітньої Ради Церков та Конференції європейських церков. Замість відкритого ігнорування цих структур, РПЦ на всіх рівнях підкреслює важливість участі РПЦ в міжнародних міжрелігійних структурах. Так, у своїй недавній доповіді на Архиєрейському Соборі предстоятель РПЦ заявив: «Участие Русской Православной Церкви в деятельности таких международных христианских организаций, как Всемирный совет церквей (ВСЦ) и Конференция европейских церквей (КЕЦ), продолжает ставить немало вопросов, требующих дальнейшего осмысления. В частности, мы помним, что в 1990-е годы возникли сомнения в целесообразности дальнейшего православного участия во Всемирном совете церквей. Это привело к созданию Специальной комиссии по вопросу об участии Православных Церквей в работе ВСЦ. Между тем на данный момент времени мы считаем возможным продолжать контакты с межхристианскими организациями, видя свою

главную задачу в свидетельстве об истине Православия и в проповеди традиционных евангельских ценностей перед лицом протестантского мира. В то же время мы можем наблюдать общность наших позиций со многими церквями – членами ВСЦ и КЕЦ – по вопросам экономической глобализации, умиротворению локальных конфликтов, сохранению окружающей среды и другим общественно значимым темам. Впрочем, будущее наших взаимоотношений с этими организациями зависит от их способности не становиться на позиции сил, пытающихся пересмотреть основы евангельской этики» [http://www.religare.ru/2_55502.html].

Патріарха підтримав і єпископ Віденський та Австрійський Иларіон, заявивши, що РПЦ МП зараз як ніколи важливо брати участь в міжхристиянському діалозі, що сприймається як посилення, а не ослаблення позицій РПЦ [<http://www.religare.ru/article55285.htm>].

Тобто РПЦ прагне бути активно присутньою всюди. Так, представники Московського Патріархату взяли участь у П'ятій Консультації представників членів Конференції європейських церков 10-12 жовтня 2007 року в Брюсселі на тему «Роль релігії в публічній сфері» [<http://www.patriarchia.ru/db/text/309448.html>]. Україна не була присутня. А хіба для України не актуальними є питання, що обговорювалися (реалізація принципу розділення Церкви і Держави, статус релігійних організацій, співвідношення прав релігійної меншини і релігійної більшості, соціальне партнерство Церкви і держави тощо)? Хіба Україна не має свого специфічного досвіду їх вирішення? Хіба не цікаво почути реакцію України на останні рекомендації ПАСЕ «Держава, релігія, світське суспільство і права людини» [№1804-2007] чи «Святотацтво, релігійні образи і ворожі висловлювання на адресу осіб у зв'язку з їх релігією» [№1805-2007]? Невже таким некорисним для України та українських церков є зустріч з новопризначеними співробітниками кабінету голови Європейської комісії Жозе Бароззу — Педро Симброном і Жозе Сезаром дас Невесом, відповідальними за підтримку контактів з релігійними громадами Європи?

Чому для України й досі не актуалізована її присутність в міжнародних організаціях, зокрема в ООН, чому Росія наступально змінює свою політику щодо цієї організації, використовуючи будь-які можливості, в т.ч. і церковні, а Україна релігійна там ніколи не була і не збирається там бути. Чи відомо в Україні, що окремі світові релігійні об'єднання мають свої представництва при ООН. Наприклад, статус неурядової організації при ООН має Центр Шрі Чінмоя (з 1975 р.), Свідки Єгови (до 2001 р.). Активно в ООН

відстоюють свої права і своє право впливати на міжнародну спільноту багаї (їхній представник очолює комітет неурядових організацій). Вони не замикаються лише проблемами міжрелігійного діалогу, а активно включаються в обговорення широкого кола соціальних і політичних питань (права жінки, охорону навколишнього середовища, освіта і захист миру, захист прав меншин, стабільний розвиток, знищення расизму тощо). Багаї беруть участь в колективному прийнятті рішень, в плануванні і виконанні різних ООНівських програм і проектів.

Претендує отримати такий представницький статус лише українська церква «Посольство Боже». Тепер Україну релігійну в ООН презентуватиме харизматичний рух начолі з Сандеєм Аделаджею.

Звичайно, можна не зважати на таку структуру, як ООН, переконуючи всіх і себе в тому, що вона втратила свій авторитет. Але не Україні і не сьогодні, оскільки поки що ООН - це єдина всесвітня організація, яка в даний момент є найбільш представницьким міжнародним форумом, що забезпечує співробітництво 192 держав-учасниць. Тому не враховувати Україні ООН в усіх можливих формах цього у своїх зовнішньополітичних стратегіях - недалекоглядно.

Набуття представництва для громадської, а тим більше релігійної, організації є новою справою навіть для Росії, яка мислить більш перспективно і стратегічно. Поки що жодна російська релігійна організація не акредитована в ООН, але, створивши у 1993 р. Всесвітній Російський Народний Собор (ВРНС) – найбільший російський громадський форум, очолюваний Патріархом Московським і всія Росії Алексієм II, Росія в 2005 році добилася для ВРНС спеціального консультативного статусу при Економічній і Соціальній Раді ООН, що розцінюється багатьма як визнання значимості авторитету та досвіду ВРНС для роботи світової організації. Водночас було створено Представництво ВРНС при ООН, яке покликане забезпечити взаємодію Собору й ООН. Представництво виявилось гіперактивним, за що в 2007 р. на щорічних зборах Комітету неурядових організацій при ООН представник ВРНС о. Александр Абрамов був обраний членом бюро Комітету на 2007—2008 роки.

Активна діяльність Представництва ВРНС при ООН зробила можливим виступ міністра закордонних справ Росії Лаврова на засіданні 62-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН в Нью-Йорку у вересні 2007 р., що говорить про те, що сьогодні діяльність ООН у напрямку розвитку міжрелігійного діалогу підтримується російськими

дипломатами, російською державою [<http://www.patriarchia.ru/db/text/303005.html>].

На пленарному засіданні 61-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 20 грудня 2006 г. без голосування була прийнята резолюція 61/221 «Просування міжрелігійного і міжкультурного діалогу, взаєморозуміння і співробітництва на благо миру» [<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/507/63/PDF/N0650763.pdf>]. В прийнятому тексті резолюції відзначається, що Генеральна Асамблея приймає «до відома цінний внесок таких різних ініціатив на національному, регіональному і міжнародному рівнях, як ініціатива «Альянсу цивілізацій», Балійська декларація про налагодження гармонійних міжконфесійних відносин в рамках міжнародного співтовариства, З'їзд лідерів світових та традиційних релігій, діалог між цивілізаціями і культурами, ісламо-християнський діалог, Зустріч на вищому рівні релігійних лідерів в Москві і трьохсторонній форум з міжконфесійного співробітництва на благо миру, які все враховують і підкріплюють один одного і є взаємопов'язаними». А де хоч одна ініціатива України? Її немає, що свідчить про те, що в Україні влада взагалі далека від розуміння релігійного чинника як елемента суспільного життя.

На початку жовтня 2007 році був реалізований п.14 згаданої резолюції і проведено *Діалог високого рівня* з міжрелігійного і міжкультурного співробітництва для просування терпимості, взаєморозуміння і всезагальної поваги до питань свободи релігії або переконань і культурного різноманіття. В цьому безпрецедентному заході взяли участь духовні й культурні лідери різних націй, вчені, представники громадськості. На виконання тієї ж резолюції вирішено при Секретаріаті ООН створити підрозділ, який би координував „всі питання діалогу» (п.16). І все це діється знову ж без і поза Україною.

Не забуває Росія і про свою особливу матірню місію стосовно колишніх радянських республік. Московські міжрелігійні форуми традиційних конфесій Росії і країн СНД, які проводилися в 2000 і в 2004 роках, підтвердили дружбу між релігійними лідерами, яка витримала навіть розпад СРСР. Зв'язки не тільки збереглися, а й зміцнилися. Форуми стали фактичним визнанням за РПЦ ролі керівної і спрямовуючої сили у справі боротьби із тоталітарним секуляризмом. Підтримка РПЦ – за вірним визначенням відповідних експертів – наймогутнішої консолідованої сили пострадянського простору допомагає боротися з релігійним екстремізмом, сектами і т.ін. РПЦ відтак консолідує під своїм омофором весь традиційний релігійний простір СНД [http://dpr.ru/pravo/pravo_7_2.htm].

В результаті форумів, в яких від УПЦ брав участь постійний член Священного Синоду УПЦ митрополит Чернівецький і Буковинський Онуфрій, була створена Міжрелігійна Рада (МР) СНД, яка взяла на себе функції координатора спільної діяльності щодо зміцнення міжрелігійного миру, діалогу між релігійними лідерами, сучасника співробітництва членів СНД шляхом зміцнення зв'язків між релігійними лідерами і релігійними спільнотами, обмін досвідом в сфері державно-церковних відносин, соціального служіння тощо. До складу МР СНД як громадської організації, зокрема його Президії, увійшло 22 представники різних релігійних об'єднань, зокрема Патріарх РПЦ Алексій II (почесний соголова), голова Управління мусульман Кавказу, католикос Грузії Ілія II, католикос всіх вірмен Гарегін II, від України – митрополит Київський в вся Україні Володимир, митрополит Мінський, екзарх Білорусі Філарет, митрополит Смоленський і Калінінградський Кирило, митрополит Кишинівський і вся Молдови Володимир, митрополити Алма-Атинський і Ташкентський, голови духовних управлінь мусульман Узбекистану, Казахстану, Киргизстану та ін. Загалом до складу Міжрелігійної Ради входить 9 християн, 8 мусульман, 4 іудеї (два з них - із України), 1 буддист з Росії. Наступний форум МР СНД передбачається провести в Баку десь в 2008 р.

Москва активна і за межами Росії. Понад 700 учасників з 60 країн світу з'їхалися на 5-ту ювілейну сесію Міжнародного громадського форуму «Діалог цивілізацій», який відбувся 10-14 жовтня 2007 г. на о. Родос (Греція). За цей час Діалог став впливовою громадською силою у формуванні демократичного глобального громадянського суспільства, базованого на діалозі цивілізацій. Спеціальна сесія була присвячена релігії. Конфесійне представництво виявилось, як завжди, надто широким. Крім традиційних делегацій Російської і Грецької Православних церков, Вірменської Апостольської церкви, єврейських і мусульманських релігійних організацій, вперше в роботі сесії активну участь взяла католицька делегація у складі декількох єпископів. Широко були представлені й інші церкви з 17-ти держав світу. Україну представляв на цьому форумі президент Єврейського фонду України і Міжнародного фонду толерантності Олександр Фельдман. Розглядалися актуальні проблеми, але знову без домінантної релігійної України розглядалися такі актуальні проблеми як роль і значення міжрелігійного діалогу, перспективи християно-ісламського діалогу, роль східних релігій для діалогу цивілізацій, вплив радикальних релігійних течій на суспільні процеси тощо.

Порівнюючи Україну з Росією, можна зробити висновок про те, що українські церкви програють навіть на своєму полі іншим церквам та іншим державам, не кажучи вже про європейський чи світовий релігійний простір. В силу природної необхідності Церкви так чи інакше провадять міжнародну діяльність, їхні представники, ієрархи виїжджають за кордон для зустрічей із братніми церквами, для участі у міжнародних форумах, конференціях, соборах тощо. Зрозуміло, що кожна церква контролює і узагальнює інформацію про своє перебування у міжнародному просторі, будучи зацікавленою у розширенні масштабів такої співпраці, у визнанні своєї організації своїми зарубіжними віруючими братами, іншими церквами. Присутність чи неприсутність церкви у міжнародному релігійному просторі залежить не тільки від бажання і можливостей церкви там бути. На заваді часто стоять канонічні і богословські, світоглядні і культурницькі, мовні і фінансові можливості, об'єктивні і суб'єктивні чинники.

Виникає питання: можливо, українським церквам нічого сказати релігійному світу, а тому вони й не прагнуть до цього? Претензії до українських церков, які важко долають пострадянську і постімперську спадщину централізації релігійного життя в межах однієї церкви, однієї традиції, хоч і не безпідставні, але мають і своє історичне та логічне пояснення. Тим не менш, бажано якомога скоріше звільнитися від рабської залежної свідомості і ширше виходити в європейський і світовий релігійний простір, оскільки церква, релігійна організація є одним із чи не найкращих репрезентантів України у світі, пропагандистом унікальної духовної культури українського народу, його історично вироблених рис характеру, філософії і стилю життя. Український досвід міжрелігійного спілкування представників різних народів, що здавна населяли і тепер населяють Україну, може бути цікавим для сучасного світу, який потерпає від міжрелігійних конфліктів і протистоянь.

В наш час досвід міжрелігійного спілкування набувається фактично заново, оскільки змінилися обставини, по-новому вимальовується релігійна карта України, конфігурація учасників діалогу, хоча, без сумніву, збереглися старі зв'язки між релігійними лідерами, спільний досвід виживання в атеїстичній державі. На відміну від західнохристиянської традиції, яка є більш-менш однорідною, унормованою ватиканським законодавством і спільною європейською історією, українські церкви, зокрема православні, зберігають і виявляють, як і у своєму управлінні, певну незалежність

водночас і в розумінні та реалізації міжрелігійного й міжцерковного діалогу.

Незважаючи на те, що українське православ'я, на відміну від болгарського, сербського, македонського чи навіть естонського, в цілому не є суб'єктом релігійного простору, а отже і міжнародного міжрелігійного діалогу, спостерігаємо деякі зрушення в цій царині. І УПЦ, і УГКЦ, й інші церкви активізувалися в організації і проведенні міжрелігійних і міжцерковних зустрічей, як в самій Україні, так і за її межами, але лише на рівні глав і єпископату церков, їх центрів. Місцеві ініціативи щодо налагодження міжнародного міжрелігійного діалогу не вітаються, хоча інтерес у світі до східнохристиянської традиції, яку презентують українці, велика. Про це свідчать різні міжнародні міжрелігійні конгреси, парламенти, асамблеї, конференції, на які зрідка запрошуються українці.

В силу ситуації, що склалася в релігійному житті України, лише УПЦ Московського Патріархату має можливість брати участь в діяльності Всесвітньої Ради Церков і Конференції європейських церков, але знову ж не як самостійний і повноправний їх учасник, а лише як структурний підрозділ РПЦ, що має там повносиле представництво. Так, УПЦ МП є невід'ємною складовою частиною Російської Православної Церкви, і це, до певної міри, обмежує її самостійну міжнародну діяльність, оскільки вона не є самостійним суб'єктом міжнародних релігійних відносин, хоча й бере участь у різних міжнародних заходах у складі делегації РПЦ, яка вирішує, кого включити до складу делегації і що мають говорити там її представники. Зауважимо, що українські єпископи не часто присутні в складі таких делегацій. Тобто, можливість участі в роботі різноманітних екуменічних форумів світу теоретично мають, але скористатися нею в повній мірі не можуть, оскільки цілком залежать від Московського Патріархату, і концептуально, і стратегічно чи тактично. УПЦ МП в особі свого керівництва, зокрема предстоятеля Церкви митрополита Київського і всієї України Володимира (Сабодана), майже не присутня на різноманітних міжнародних заходах, оскільки презентована більш високим рівнем – ієрархами з Москви. Правда, подеколи Церкву запрошують до участі у міжцерковних заходах, де частіше всього її представляє архієпископ Львівський і Галицький Августин (Маркевич). Одна з останніх важливих зустрічей, в якій він взяв участь, була IV-та щорічна сесія Світового громадського форуму «Діалог цивілізацій».

Серед рідких випадків участі українських православних ієрархів в міжнародному міжрелігійному діалозі слід зокрема назвати участь

архієпископа Полтавського і Кременчуцького Філіпа у ХХ-й ювілейній конференції «Молитва за мир», яка відбулася в м. Асізі (Італія) у вересні 2006 року [http://pravoslavuye.org.ua/index.php?action=fullinfo&r_type=news&id=12544]. Не менш позитивним для виходу УПЦ МП на міжнародну арену є факт присутності, хоч й у складі делегації РПЦ, протоієрея Олександра Білокура, офіційного представника УПЦ МП при міжнародних Європейських організаціях, який 14-23.02.2006 в м. Порто Алегрі (Бразилія) взяв участь в ІХ Генеральній Асамблеї [http://pravoslavuye.org.ua/index.php?action=fullinfo&r_type=news&id=10235] Всесвітньої Ради Церков (ВЦР залишається найбільшою міжнародною християнською організацією, що поєднує більше 300 протестантських церков і груп, а також помісні Православні й Східні Церкви з більш ніж 120 країн миру. Зі складу ВРЦ в 1990-і роки вийшли Грузинська й Болгарська Православні Церкви, однак представники останньої продовжують брати участь у роботі ВРЦ як спостерігачі. Католицька Церква не є членом ВЦР, але співробітничав з радою).

Ці зустрічі є надзвичайно важливими для розвитку міжнародного міжрелігійного діалогу, але не стільки для перспектив участі УПЦ МП в ньому, скільки для утвердження Росії та РПЦ у світовому міжнародному просторі. Світовий громадський форум «Діалог цивілізацій» закладає зовсім нову філософію глобального розвитку. Не державні кордони, не громадянство, не загальнолюдські ліберальні цінності об'єднують сьогодні людей, а мова, культура, релігія, традиція, що, власне й визначає цивілізаційну систему світобудови, тобто сукупність цивілізаційних спільнот, в основі яких лежить близькість релігійних і культурних цінностей. Православна цивілізація знаходиться в конфлікті із ліберально-європейськими цінностями і може запропонувати достойну альтернативу (Родос – Давосу, Раду цивілізацій - Раді безпеки). Лідером тут, природно, знову ж має стати Росія.

Російська держава ініціює і підтримує міжнародні зустрічі за кордоном, організовує там всесвітні та регіональні форуми. З 2003 року останні відбулися в Делі, Москві, Санкт-Петербурзі, Лондоні, Парижі, Вільнюсі, в Абхазії, Турції, Греції, Ізраїлі, Італії, Іспанії та на Кіпрі. Зрозуміло, що російська державна політика у міжнародних відносинах взаємно корегується з церковною православною дипломатією. Мета держави і церкви у міжнародному міжрелігійному діалозі збігаються. Всі ініціативи спрямовані на те, щоб активніше заявити про себе не тільки в релігійному, але й політичному світі, утвердити свою першість серед православних церков, перебравши на

себе лідерство у Вселенському Православ'ї, стримувати католицький вплив на народи, які проживають на історичних територіях Православ'я, запропонувати і утвердити Православ'я як альтернативу Католицизму, а то й навіть Протестантизму, які в деяких країнах втрачають свою популярність. При цьому ставиться завдання пропагувати історичну правдивість своєї віри, високоморальні взірці східного аскетизму та містики. Але все це працює і є корисним для іншої держави.

Відтак, не сформувавши й досі свого державницького інтересу в міжрелігійному діалозі, Україна та її віруючі громадяни працюють на чужий.

На відміну від УПЦ МП, яка завдяки підтримці та протекції з боку РПЦ почала робити перші кроки в міжнародному міжрелігійному діалозі, УПЦ Київського Патріархату та Української Автокефальної Православної Церкви не допускаються до цього діалогу як невизнані Вселенським православ'ям церкви, а тому офіційно не запрошуються до спілкування на рівні іноземного та іновірного представництва. Якщо УПЦ КП чи УАПЦ й беруть участь в міжрелігійному діалозі за межами України, то ця участь не афішується, подається як приватна ініціатива конкретної особи. Така політика цих церков зрозуміла: вони не хочуть викликати проти себе незадоволення традиційних учасників переговорів, які найменші спроби увійти в міжнародний релігійний простір нових фігурантів сприймають як не санкціоновані ними дії, а тому засуджуються. Зрозуміло, що УПЦ КП й УАПЦ не можуть брати участі у світових екуменічних структурах. Через невизначеність їх канонічно-правового статусу, через всілякий перманентний супротив цьому Московського Патріархату міжнародні контакти цих Церков є значно обмеженими. Крім того, в силу своєї організаційної і часто теоретичної слабкості ці церкви, можливо, й бояться своєї участі в діалозі, хоча історично так звана Київська християнська традиція є відкритою до міжцерковного чи міжрелігійного діалогу.

Наявний нині стан речей призводить до того, що Україна у світовому релігійному просторі через участь у міжрелігійному діалозі не представлена як країна однієї з найбільших православних громад в світі. Це в той час, коли кількість православних організацій в Україні (15845) [пораховано за: Релігійні організації в Україні станом на 01.01.2006 р. Статистичний звіт Держкому релігій.- <http://www.risu.org.ua/ukr/resources/statistics/ukr2006/>] тільки трьох основних юрисдикцій в 2005 році (даних по РПЦ у 2006 р. знайти не вдалося. РПЦ до загальної кількості своїх приходів зараховує всі

православні громади, які розташовані на так званій канонічній території РПЦ, а це – Україна, країни Балтії, Молдова, Білорусь тощо. За даними у 2005 р. РПЦ мала 27393 приходів, серед яких майже 11000 знаходились в Україні [Див.: <http://www.mospat.ru/index.php?mid=215> та <http://www.risu.org.ua/ukr/resources/statistics/ukr2006/>] на 3631 одиницю *перевищувала* кількість православних організацій, що належать Московському патріархату в Росії (12214) [<http://drevo.pravbeseda.ru/index.php?page=shownews&id=1396>]. Порівнюючи за кількістю православних віруючих, Україна, без сумніву, поступається Росії десь вдвічі. Це якщо рахувати за етнічним принципом, відповідно до якого зараз в Росії 120 млн. православних [<http://www.i-r-p.ru/page/stream-exchange/index-929.html>], і якщо рахувати за так званою культурно-релігійною самоідентифікацією. За результатами різних опитувань, православними себе в Росії оголошують 70-85 млн. її громадян [<http://www.i-r-p.ru/page/stream-exchange/index-929.html>], а в Україні – 30-33 млн. [Пораховано за: Результати загальнонаціонального соціологічного дослідження “Релігія та Церква в сучасній Україні” // www.cdrp.iatp.org.ua/material/religion/research.html та Томка М. Релігія та Церква відродженої нації „ Віра після атеїзму. – Львів, 2004. – С.54].

Католики і греко-католики України, протестантські громади в питаннях участі в міжрелігійному діалозі активно користаються досвідом своїх деномінаційних центрів Європи та Америки. Але і тут ситуація складається непросто. Для Української Греко-Католицької Церкви, яка, як складова частина світової католицької спільноти, не може вступити до екуменічних і міжнародних міжрелігійних організацій у зв'язку з особливою позицією Ватикану, який, скажімо, принципово не бере участі в діяльності ВРЦ і КЄЦ, а визнає лише екуменічні контакти паралельного рівня з православними й лютеранськими церквами, деякими іншими релігійними спільнотами, самотійна участь в такому діалозі якщо прямо не заборонена, то реально обмежена.

Українські ж протестантські церкви (передусім Всеукраїнський Союз об'єднань Євангельських християн-баптистів і Церква Християн віри євангельської) хоч і можуть стати активними учасниками екуменічного діалогу, але рішуче викреслили цю можливість зі своїх не лише поточних, але й перспективних планів. Наприклад, одним з перших рішень утвореного на початку 90-х рр. м. ст. Українського Союзу ЄХБ був розрив контактів із Всесвітньою Радою Церков, де українські баптисти брали участь як частина (до того ж найчисельніша) Всесоюзного Союзу ЄХБ.

Мало відомо про міжнародні зв'язки мусульман та іудеїв України з їхніми віросповідними центрами за кордоном. Хоча ці релігії можуть бути серйозним чинником відкриття України для світового співтовариства, утвердження її на міжнародній арені, подолання несправедливих стереотипів про Україну.

Міжнародна діяльність багатьох українських релігійних організацій залежить від їхніх релігійних центрів за межами України (Москва, Ватикан, Константинополь, Єрусалим та ін.), що створює ситуацію несвободи для українських церков в їх участі в міжнародному міжрелігійному діалозі. Крім зумовленої обставинами або певним типом свідомості пасивної позиції самих церков у справі міжнародного міжрелігійного діалогу, й Українська держава, на відміну від Росії, не виявляє зацікавленості в підтримці міжнародних інтересів своїх церков та їх презентації у світі. Як правило, державні лідери не беруть у свої ділові зарубіжні поїздки першоієрархів православних церков, хіба що за винятком як супроводжувальний ескорт під час їх паломницьких візитів до християнських святинь. До ініціативи нецерковних громадських інституцій взяти участь у міжнародних міжрелігійних заходах і церкви, і держава в Україні відносяться прохолодно: вони чомусь не бачать необхідності в такій діяльності.

Чи мають українські церкви якісь перспективи у світовому процесі порозуміння між релігіями? Так, але ці перспективи поки що туманні й невизначені, особливо для православних церков із-за їх роз'єднаності принаймні на три самостійні Церкви (УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ) та невизнання їхнього автокефального або автономного статусу Вселенським Православ'ям.

Саме тому такими обнадійливими є повідомлення про певні зміни в сфері міжрелігійних контактів і спілкування, ініціатором або учасником якого є Українські Церкви. Вперше в 2007 році в країні пострадянського простору, в Києві відбулася Генеральна асамблея Конференції європейських Комісій «Справедливість і Мир» (Конференція Європейських Комісій «Справедливість і Мир» – це мережа 29 національних Комісій «Справедливість і Мир», що охоплює Європу від України до Великобританії, від Греції до Швеції) на тему: «На шляху до примирення та порозуміння: навчитися на досвіді України» [<http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;17962/>], на яку прибули представники 30 держав. На думку директора Комісії «Справедливість і мир» УГКЦ Лесі Коваленко та голови Комісії УГКЦ у справах сприяння єдності християн Ігоря Шабана, засідання Комісії в Києві засвідчило, що вперше Україна стала предметом

особливої уваги з боку Європи як особливий випадок примирення і порозуміння.

Так, проривом на міжрелігійний простір можна вважати участь українських церков у Третій Європейській Екуменічній Асамблеї [<http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;17962/>] «Світ Христов просвічує всіх» в румунському місті Сібіу, яка зібрала понад дві з половиною тисячі представників європейських церков, що входять до КЄЦ і Конференції Католицьких єпископів Європи. Нарешті від України в роботі асамблеї взяли участь греко-католики і православні, але знов таки не спільною делегацією: УГКЦ як Церкву *sui iuris* у сопричасті із Римським престолом представляли професора та наукові діячі Українського Католицького Університету Мирослав Маринович, о. Андрій Нагірняк, о. Іван Дацько, проф. Олег Турій та голова «Комісії із сприяння єдності між християнами» доктор екуменічного богослов'я Ігор Шабан. Архієпископ Полтавський і Кременчуцький Філіп та протоієрей Олександр Білокур (УПЦ МП) в офіційній програмі Зібрання у Сібіу були включені до складу Московського Патріархату, хоча наполягали на тому, що вони представляють саме Українську Православну Церкву. Делегація УГКЦ, зокрема, провела в Румунії конференцію під назвою «Екуменізм та Українська перспектива», у якій взяли участь представники Німеччини, Румунії, Білорусії та Росії, у т.ч. делегація Московського Патріархату [<http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;17680;> <http://www.risu.org.ua/ukr/news/reportage/article;17748/>].

Можна згадати і інші міжнародні заходи, які проводяться в Україні. Так, 2007 рік став роком проведення «Всесвітньої конференції християн, євреїв і мусульман», на яку очікувалось прибуття біля 200 релігійних і громадських лідерів світу [http://lfilip.uol.ua/entries-edit.php?entries_id=42; <http://ukreligieznast.uol.ua/?category=5966>]. Зрушення є, але вони поодинокі і нецентралізовані.

Підводячи підсумки розгляду присутності України в релігійному просторі світу, треба визнати:

Самостійне представництво України в її духовних вимірах і релігійних чинниках в міжнародному співтоваристві відсутнє, а керівництво Української держави фактично його ігнорує. Церкви самотужки, без підтримки держави, не здатні подолати перепони у своєму бажанні перебувати у світовому релігійному просторі, оскільки їхні інтереси не захищені нормативно, канонічно, тому потрібна політична воля і бажання влади утвердити релігійну Україну у світі.

Українська Держава не знає, а відтак і не використовує міжнародний потенціал Церков. Все це свідчить на сьогодні про змарновану інтелектуальну, богословську та організаційну силу релігій, про ті невикористані шанси, які надала історія українським церквам та релігійним організаціям.

Проте певна перспектива повноцінної участі українських церков та релігійних організацій у світовому релігійному просторі, зокрема в міжрелігійному діалозі, все ж є. І хоча вона тісно пов'язана із вирішенням канонічного статусу цих церков – отримання помісності і визнання останньої Вселенським православ'ям чи Папою Римським, ті теоретичні обґрунтування і практичні кроки, які епізодично здійснюються церквами України, мають стати початком перетворення церков нашої країни на повноправних учасників міжрелігійного, в т.ч. і всеправославного, діалогу.

Україна мала б зніціювати свою присутність в міжрелігійних організаціях, зокрема ВРЦ та КЄЦ. Для цього є всі юридичні підстави. Так, серед членів ВРЦ значаться не тільки певні церкви, але й міжрелігійні екуменічні ради церков окремих країн (Угорщина, Чехія, Словаччина та ін.).

Бажано актуалізувати питання присутності українських церков або їх асоціацій, зокрема Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, в міжнародних об'єднаннях, перш за все ООН, де існує спеціальний Комітет релігійних неурядових організацій, який є однією з трьох сторін Форуму з міжрелігійного співробітництва заради миру, що створений для налагодження взаємодії ООН з релігійними об'єднаннями і є унікальною міжнародною площадкою для діалогу з цивілізаційної тематики.

Це вимагає створення спеціального міжвідомчого інформаційно-аналітичного підрозділу з консультативними функціями на базі державної виконавчої (дипломатичної) або/і наукової (релігієзнавчої) інституції, яка б фахово займалася новим напрямом в українській дипломатії – міжнародні міжрелігійні зв'язки на основі стратегічної концепції їх формування і розвитку з врахуванням міжнародного потенціалу державних органів влади, українських церков, громадських організацій для утвердження церковних і державних інтересів України в міжнародній політиці.